

Groen, schoon en bereid om te convergeren? Een convergentieanalyse van de milieukwaliteit van leven in de EU

Inleiding

Door de groeiende noodzaak van maatregelen op milieugebied is het aantal pan-Europese doelen en beleidsmaatregelen toegenomen. Europese burgers ondervinden de gevolgen hiervan in hun beroeps- en privéleven. In dit verslag worden de milieuprestaties van de EU27 gemonitord en wordt onderzocht waar de grootste verschillen tussen de lidstaten liggen. Verschillen ontstaan omdat de lidstaten verschillende milieuprofielen hebben, wat betekent dat de vergroeningsprocessen niet in alle lidstaten en voor alle indicatoren in hetzelfde tempo hebben plaatsgevonden.

De groene transitie houdt meer in dan het verbeteren van in het oog springende indicatoren die in de media breed uitgemeten worden, zoals broeikasgasemissies en het gebruik van hernieuwbare energie. Daarom wordt in dit verslag dieper ingegaan op de milieukwesties die de grootste invloed hebben op het dagelijks leven van burgers. In het verslag wordt bijvoorbeeld ingegaan op de leefbaarheid van steden en woonwijken, energiearmoede en slechte huisvesting.

Dit werk is voortgekomen uit de samenwerking tussen Eurofound en het Europees Milieuagentschap. Voor zover wij weten is dit een van de eerste verslagen waarin de milieuconvergentie in Europa wordt geanalyseerd. Een ander verslag dat uit die samenwerking is voortgekomen, *De transitie naar een klimaatneutrale economie: onderzoek naar de sociaaleconomische gevolgen*, werd in juni 2023 gepubliceerd.

Beleidscontext

De EU heeft zichzelf het ambitieuze doel gesteld om in 2050 koolstofneutraal te zijn. Om dit te bereiken, wordt ernaar gestreefd de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, het gebruik van hernieuwbare energie uit te breiden en recycling te verbeteren. De groene transitie zal ten goede komen aan de kwaliteit van leven van de Europese burgers door het aanpakken van verschillende soorten vervuiling, zoals luchtvervuiling, geluidsoverlast, watervervuiling, afval en bodemverontreiniging. Daarnaast zal de regulering van de energiemarkten verbeteren, waardoor iedereen toegang krijgt tot schone energie.

Deze doelen kunnen alleen worden bereikt met specifieke politieke initiatieven. De Europese Green Deal heeft een verschuiving in gang gezet naar een koolstofneutrale EU met een moderne, hulpbronnefficiënte en concurrerende economie. Er zijn beginselen in vastgesteld voor een succesvolle overgang en de lidstaten worden opgeroepen om snel te handelen, aangezien de komende tien jaar cruciaal zullen zijn voor het behoud van de huidige fragiele staat van natuurlijke hulpbronnen in Europa.

Hoofdconclusies

- In de afgelopen twintig jaar zijn de verschillen tussen de lidstaten kleiner geworden en zijn de prestaties voor veel milieu-indicatoren verbeterd. Dit wijst erop dat de milieudoelstellingen en het milieubeleid op EU-niveau bijdragen aan betere nationale prestaties. Het wijst er ook op dat samenwerking tussen de lidstaten – bijvoorbeeld voor de export van schone elektriciteit – de verwezenlijking van ambities op EU-niveau vergemakkelijkt.
- De snelheid waarmee vooruitgang wordt geboekt bij de verwezenlijking van kwantitatieve EU-brede doelstellingen verschilt van lidstaat tot lidstaat. Bovendien hebben de energiecrisis, problemen in de voedselvoorziening en de economische turbulentie als gevolg van de Russische invasie van Oekraïne de toezeggingen voor de groene transitie onder druk gezet.
- Voor meerdere indicatoren zijn in de prestaties geografische trends te herkennen. Waar noordelijke en sommige westerse lidstaten (zoals Zweden) vooroplopen wat betreft indicatoren op het gebied van energie-efficiëntie en groene energiesystemen, blijven veel Oost-Europese landen en Malta achter. Positief is dat aanvankelijk slecht presterende lidstaten hun achterstand op beter presterende lidstaten voor de meeste indicatoren hebben ingehaald. Geen enkele lidstaat blinkt uit in alle indicatoren, wat wijst op de heterogeniteit van het klimaat-, vervoers- en energiebeleid.

- De prestaties zijn verbeterd voor alle geanalyseerde kernindicatoren (op macroniveau), wat wijst op het belang van beleidsdoelstellingen. De ongelijkheden met betrekking tot de uitstoot van broeikasgassen en het aantal verloren levensjaren als gevolg van luchtvervuiling door zwevende deeltjes (PM_{2,5}) zijn verminderd. De vermindering van de verschillen op het gebied van hernieuwbare energie en circulair materiaalgebruik werd belemmerd door de uitzonderlijke prestaties van Zweden en Nederland. Zij hebben zo goed gepresteerd dat zij andere landen ruimschoots hebben overtroffen, waardoor de verschillen groter zijn geworden.
- Betere prestaties op het gebied van indicatoren op wijkniveau (mesoniveau) tonen aan dat lokale gemeenschappen leefbaarder zijn geworden, maar dat er nog steeds ongelijkheden op basis van inkomen bestaan. De prestaties van de lidstaten zijn verbeterd, de verschillen in de perceptie van de burgers van verontreiniging en vuil in hun omgeving zijn afgenomen en de gemeentelijke recyclingpercentages zijn gestegen. Bovendien is geluidsoverlast over het geheel genomen afgenomen, terwijl de verschillen tussen de landen stabiel zijn gebleven of zelfs zijn toegenomen. Dit geldt met name voor bevolkingsgroepen die het risico lopen in armoede te vervallen.
- Indicatoren op het niveau van huishoudens (op microniveau), waarmee energiearmoede en woningkwaliteit worden gemeten, zijn nauw verbonden met sociaaleconomische variabelen. Zo had de economische neergang van 2008-2013 een aanzienlijk negatief effect op deze indicatoren, maar het daaropvolgende herstel laat zien dat sommige economieën voldoende veerkracht hebben. In sommige gevallen zijn er echter grote ongelijkheden tussen rijk en arm.
- Verbeteringen in inkomen en opleidingsniveau zijn terug te leiden naar verbeterde milieu-indicatoren. Vermindering van armoede staat nauw in verband met vermindering van energiearmoede en geringere blootstelling aan milieurisico's zoals luchtvervuiling en geluidshinder.
- Voor milieudoelstellingen op wijk- en huishoudelijk niveau zijn mogelijk strengere of urgentere beleidsmaatregelen nodig dan die welke momenteel van kracht zijn. De maatregelen moeten gericht zijn op drie gebieden waar divergentie is vastgesteld: huisvesting, energiearmoede en openbaar vervoer.
- In overeenstemming met de “renovatiegolf”-strategie moet stadsontwerp zorgen voor geschikte en betaalbare woningen in gebieden zonder milieurisico's voor bevolkingsgroepen met een laag inkomen, vooral in dichtbevolkte gebieden. Financiële steunmaatregelen, zoals subsidies, kunnen burgers stimuleren om hun woning aan te passen en moeten beter worden afgestemd op kwetsbare consumenten. Ook moeten nationale acties om sociale huisvesting te verbeteren worden gestimuleerd. Deze maatregelen zullen het risico op energiearmoede verminderen.
- Uitgebreidere en betaalbare openbaarvervoerssystemen kunnen de mobiliteit vergroten en emissies terugdringen. Het actieplan om de verontreiniging tot nul terug te dringen omvat maatregelen om de vervoersemissies terug te dringen, terwijl de strategie voor duurzame en slimme mobiliteit tot doel heeft de openbaarvervoerssystemen te verbeteren. Mensen die in landelijke gebieden wonen, ouderen en mensen met onderliggende gezondheidsproblemen hebben het meest behoefte aan connectiviteit en bij het ontwerp van het vervoersbeleid moet met hen rekening worden gehouden.
- Lokale en nationale overheden die vergroening nastreven, kunnen gevestigde praktijken volgen die door lidstaten of de EU zijn voorgesteld. Er zijn zowel oplossingen op hoog niveau als alledaagse oplossingen nodig. Slovenië heeft bijvoorbeeld zijn afvalbeheerbeleid afgestemd op de EU-richtlijnen en zag snelle verbeteringen.
- De EU en haar lidstaten moeten nauw samenwerken om de milieuprestaties van de EU te verbeteren. Duidelijke communicatie van de EU en de nationale overheden moet bijdragen tot duurzamer gedrag van burgers. Samenwerking tussen de lidstaten kan de circulaire economie bevorderen. De regelgeving voor grensoverschrijdende afvalrecycling moet worden aangepast, zodat vervoerde materialen niet te zwaar worden belast. Het recyclen van afgedankte windturbines is bijvoorbeeld veel duurder als ze tijdens het vervoer worden belast als windturbines in plaats van als afval. Er moeten echter ook strengere controles worden toegepast op grensoverschrijdende afvalverwerking om te voorkomen dat gevaarlijk afval wordt vervoerd naar landen met een slechte milieubeschermingswetgeving.

Beleidsadviezen

- Voor veel indicatoren moet de EU de koers blijven volgen en zich houden aan de vergroeningsdoelstellingen die zij heeft vastgesteld. De afgelopen jaren heeft de EU vooruitgang geboekt op het gebied van kernindicatoren, zoals de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen en de toename van het gebruik van hernieuwbare energie.
- De EU moet haar energie- en materiaalafhankelijkheid diversifiëren en haar autonomie vergroten door maatregelen die het gebruik van hernieuwbare energie en de circulaire economie bevorderen. Dergelijke maatregelen zullen de veerkracht van de energievoorziening vergroten en de gevolgen van toekomstige energie- en materiaalcrises verzachten, en zullen met name burgers met een laag inkomen beschermen.

Aanvullende informatie

Het volledige verslag “Green, clean and keen to converge? A convergence analysis of environmental quality of life in the EU” (Groen, schoon en bereid om te convergeren? Een convergentieanalyse van de milieukwaliteit van leven in de EU) is te vinden op de website <https://eurofound.link/ef23022>

Onderzoeksleider: Massimiliano Mascherini

information@eurofound.europa.eu